

راهبردهای امنیتی

سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران

علی حمزه‌پور

شناسنامه پژوهشی اثر

عنوان طرح نامه: راهبردهای امنیتی سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشگر: نظام‌های اسلامی، گروه علمی: سیاست

محقق: علی حمزه‌پور

ناظر علمی: دکتر محمد ستوده

ارزیابان علمی: دکتر سیدصادق حقیقت و عبدالوهاب فراتی

ویراستاران علمی: دکتر حسین میرجمفری و دکتر مرتضی نورانی

موضوع اصلی: راهبردهای امنیتی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

مدت انجام تحقیق: ۲ سال

راهبردهای امنیتی

سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران

علی حمزه‌پور

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

چاپ اول: ۱۳۹۰

شمارگان: ۴۵۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۱۱۵-۶

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت تازه‌پردازان اندیشه

سرشناسه: حمزه‌پور، علی، ۱۳۵۴ -

عنوان و نام پدیدآور: راهبردهای امنیتی: سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران / علی حمزه‌پور.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۳۰۹ ص. قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۱۱۵-۶

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابخانه. یادداشت: نمایه.

موضوع: امنیت ملی -- ایران. موضوع: ایران -- روابط خارجی -- ۱۳۵۸.

موضوع: ایران -- سیاست و حکومت -- ۱۳۵۸.

نشانه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنکرو: ۱۳۹۰ ج ۸ / الف ۸۵۲۴ UA

رده‌بندی دیویی: ۳۲۲۵۵ - ۳۵۵۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۹۷۱۲۹

تهران: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۱۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۱۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: مفاهیم و کلیات.....	۱۷
الف) تعاریف.....	۱۹
امنیت.....	۱۹
استراتژی (راهبرد).....	۲۳
استراتژی ملی.....	۲۸
استراتژی امنیت ملی.....	۲۸
راهبرد مصونیت بخشی هویتی.....	۲۹
راهبرد مصون سازی تمدنی.....	۳۰
ب) چارچوب نظری و روش تحقیق.....	۳۰
ادبیات سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل.....	۳۱
دستاوردهای مفهومی سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل.....	۳۴
معمای امنیت و راهکارهای سازه‌انگاران.....	۴۲
رویکرد کاربردی سازه‌انگاری.....	۴۴
ج) امنیت در سیاست خارجی دولت اسلامی.....	۴۶
جمع‌بندی.....	۴۸

فصل دوم: ابعاد نظری و عملی راهبرد امنیتی در ایران..... ۴۹

الف) ابعاد نظری امنیت در جمهوری اسلامی ایران..... ۵۱

۱. ارزش امنیت در اسلام..... ۵۱

۲. مبانی امنیت در اسلام..... ۵۳

اول - مبانی هستی‌شناسی..... ۵۵

دوم - مبانی انسان‌شناختی..... ۵۶

سوم - مبانی جامعه‌شناختی..... ۵۸

۳. سطوح امنیت در اسلام..... ۶۱

اول - امنیت معنوی (ایمان، سرچشمه اصلی امنیت)..... ۶۱

دوم - امنیت فردی..... ۶۵

سوم - امنیت اجتماعی..... ۶۶

چهارم - امنیت سیاسی و نظامی..... ۷۳

ب) ابعاد عملی امنیت در جمهوری اسلامی ایران..... ۷۸

۱. وضعیت امنیت محیطی جمهوری اسلامی ایران (مجاور، منطقه‌ای و

بین‌المللی)..... ۷۸

اول - حوزه‌های ژئوپلیتیک منطقه‌ای..... ۷۹

دوم - ویژگی عمومی محیط منطقه‌ای..... ۸۰

سوم - مصادیقی از کشورهای رقیب و بسترهای رقابت منطقه‌ای..... ۸۲

۱. رژیم صهیونیستی اسرائیل..... ۸۲

۲. ترکیه..... ۸۳

۳. عربستان سعودی..... ۸۴

۴. پاکستان..... ۸۴

۵. مصر..... ۸۵

۲. تهدیدات و فرصت‌های امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی

ایران..... ۸۶

اول - تعارضات ایدئولوژیک..... ۹۰

دوم- تغییر مناسبات منطقه‌ای.....	۹۲
سوم- واگرایی منفعتی در هسته نظام هژمونیک.....	۹۳
چهارم- توسعه و نفوذ رادیکالیزم.....	۹۵
پنجم- افزایش ارزش انرژی ایران.....	۹۶
ششم- قدرت برتر منطقه‌ای.....	۹۶
هفتم- تعامل سازنده و مؤثر با جهان.....	۹۷
اتهام استبدادطلبی و بی‌ثباتی بین‌المللی.....	۹۸
اعمال فشار از راه ابزارهای سیاسی و اقتصادی.....	۹۹
اتهام فعالیت‌های تروریستی در محیط بین‌الملل.....	۱۰۰
اتهام دشمنی با آزادی، عدالت و صلح.....	۱۰۲
وارد کردن اتهام نقض تعهدات بین‌المللی.....	۱۰۲
هشتم- الهام‌بخشی در جهان اسلام.....	۱۰۴
نهم- امنیت و سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه.....	۱۰۴
۳. مصادیق آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات امنیتی در سیاست خارجی.....	۱۰۶
جمع‌بندی.....	۱۱۳
فصل سوم: راهبرد مصونیت‌بخشی هویتی.....	۱۱۵
اول- استقلال‌محوری و همکاری‌های متقابل.....	۱۱۷
الف) استقلال‌محوری و نفی سلطه.....	۱۱۷
ب) همکاری‌های متقابل و تعهدسازی.....	۱۲۹
دوم- بازدارندگی و مصلحت‌سنجی.....	۱۴۳
الف) آمادگی دفاعی و بازدارندگی.....	۱۴۳
ب) مصلحت‌سنجی و مهاندن.....	۱۵۹
سوم- جهاد دفاعی و مقابله به‌مثل.....	۱۶۹
الف) جهاد دفاعی و مزداری.....	۱۷۰
ب) مقابله به‌مثل و ضربه متقابل.....	۱۸۷
جمع‌بندی.....	۱۹۰

فصل چهارم: راهبرد مصون‌سازی تمدنی.....	۱۹۳
اول- دعوت و صدور فرهنگ انقلاب اسلامی.....	۱۹۵
الف) دعوت به فرهنگ اسلامی در گستره جهانی.....	۱۹۵
ب) امتدادبخشی و صدور فرهنگ انقلاب اسلامی در جهان.....	۲۱۲
دوم- قوام‌بخشی به استمرار استکبارزدایی.....	۲۲۲
الف) بیدارسازی و ائتلاف مستضعفان.....	۲۲۲
ب) حمایت از مستضعفان و مقابله با مستکبران جهان.....	۲۳۱
سوم- هموارسازی تشکیل امت واحد جهانی.....	۲۵۷
الف) بیدارسازی و ائتلاف اسلامی.....	۲۵۷
ب) وحدت و تشکیل قطب قدرت جهانی اسلام.....	۲۶۸
جمع‌بندی.....	۲۷۸
کتابنامه.....	۲۸۷
فهرست آیات.....	۲۹۳
فهرست روایات.....	۲۹۹
نمایه اعلام.....	۳۰۱
نمایه موضوعی.....	۳۰۷

پیشگفتار

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس آموزه‌ها و احکام آن در ایران از یک‌سو و شکست مکاتب بشری و ناکامی نظام‌های گوناگون اجتماعی در تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از سوی دیگر، بر گستره انتظار بشر از اسلام افزوده است.

انتظار آن است که اسلام به عنوان دین هدایت فرد و اداره جامعه، تبیین نظام‌های اجتماعی و ترسیم دیدگاه آن در مواجهه با یافته‌های علوم انسانی و مکاتب بشری، با منطقی مستدل و مستند ارائه شده، بینش‌ها، ارزش‌ها و منش‌های دینی متدینان آسیب‌شناسی و ساحت‌فردی دین را از پیرایه‌های موهوم و موهون، بپیراید.

تحقق این امور، پژوهشی دقیق، جامع و سامان‌مند پیرامون کشف و بازآفرینی آموزه‌های اسلام و نظام‌های اجتماعی آن و همتی والا و تلاشی شایسته و روزآمد را می‌طلبد و این امر بدون تأسیس نهادهای پژوهشی و آموزشی بالابشکر و کارآمد، میسر نیست.

بدین منظور، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که نهادی علمی و غیرانتفاعی است، در قالب پنج پژوهشکده حکمت اسلامی، دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق،

سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به‌طور خاص با مطالعه نظام‌های اجتماعی، اهداف زیر را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
 ۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛
 ۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدد رسانی به مولیان امور و بستر سازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛
 ۴. تحقیق در باب مسائل جدید با انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپدای فقهی؛
 ۵. پاسخ‌گویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
 ۶. شناخت و نقد علمی مکاتب و نظامات معارض.
- تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند، جناب آقای علی حمزه‌پور است، در گروه سیاست پژوهشکده نظام‌های اسلامی به سامان رسیده است. محقق محترم در پاسخ به سؤال «چستی راهبردهای امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، موضوع تحقیق را در دو حوزه مصونیت‌بخشی هویتی و مصون‌سازی تمدنی، منحصر کرده‌اند و در اینجا با بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی و الزامات ملی و مسئولیت‌های فرامرزی نظام اسلامی، این راهبردها را تبیین می‌کنند. در بخش نخست، راهبردهای مصونیت‌بخشی هویتی را در سه سطح استقلال‌محوری، همکاری‌های متقابل و باردارندگی، مصلحت‌سنجی و جهاد دفاعی بیان می‌کنند؛ در بخش دوم نیز راهبردهای مصون‌سازی تمدنی را در سه سطح: دعوت و صدور فرهنگ انقلاب اسلامی، قوام‌بخشی به استمرار استکبارزدایی و هم‌نوا سازی تشکیل امت واحد جهانی، مطرح می‌کنند.

در پایان، ضمن تشکر از مؤلف محترم، از همه کارشناسان و استادانی که در به ثمر رسیدن این تحقیق همراهی کرده‌اند، تقدیر می‌شود؛ به‌ویژه از مدیر محترم

گروه سیاست، جناب دکتر محسن مهاجرنیا و ناظر علمی تحقیق، آقای دکتر محمد ستوده و ارزباب گرامی، جناب آقای دکتر عبدالوهاب فراتی و همه اعضای شورای علمی گروه، حجج اسلام، آقایان رشاد، میرمعزی، پورفرد، سیدباقری، جهان‌بزرگی، فراتی، ایزدهی کمال تشکر را داریم. امیدواریم از نظرات خوانندگان دانش‌پژوه و نکته‌سنج در اصلاح این پژوهش در تجدید چاپ اثر، بهره‌مند شویم.

گروه سیاست
پژوهشکده نظام‌های اسلامی

www.ketab.ir

مقدمه

به منظور آشنایی با مباحث بنیادین امنیت در سیاست خارجی اسلام و نیل به نظریه امنیت در سیاست خارجی دولت اسلامی، به گونه‌ای که در نظریه پردازی‌ها، سیاست گذاری‌ها، تصمیم گیری‌ها و برنامه ریزی‌های امنیتی در جمهوری اسلامی ایران و بلکه جهان اسلام و در سطوح مختلف جهان معاصر بدان توجه شود، لازم است نقش آموزه‌های اسلامی در تدوین راهبردهای امنیتی جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار گیرد. در همین راستا لازم است از سویی ارکان، اهداف، فلسفه، ماهیت و منابع تهدیدات و امنیت خارجی در اسلام و حفظ دارالاسلام و سپس چگونگی، سازوکار و ابزارهای تأمین امنیت خارجی دولت اسلامی تبیین شود و در نهایت، به تحلیل ایجاد الگوهای امنیتی در سیاست خارجی دولت اسلامی با بهره‌گیری از روشنگری‌های قرآن کریم و احادیث و سیره پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) مبادرت کرد.

جایگاه این بحث مربوط به تعیین راهبردهای امنیتی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با توجه به اهداف سیاست خارجی در اسلام است و می‌تواند هم‌عرض با مباحث خاص مربوط به اهداف عام امنیت ملی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران طرح شود؛ همان‌طور که مطالعات امنیتی نیز به شکل ذاتی زیرمجموعه‌ای از مطالعات روابط بین‌الملل محسوب می‌شود.

تعیین و ترسیم راهبرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران در حوزه سیاست خارجی مبتنی بر اسلام، تنها از راه ترسیم اهداف میسر نمی‌شود؛ بلکه موانع

فراوانی برای رسیدن به اهداف وجود دارند که احتمالاً هدف یا اهداف را در تعارض با اهداف دیگر کنشگران قرار می‌دهد. بخش دیگری از فرایند طراحی و تدوین استراتژی، معطوف به شناخت و استفاده از امکاناتی است که به صورت بالقوه و بالفعل می‌تواند در دستیابی به اهداف مورد نظر مؤثر واقع شوند. از طرفی، راهبرد طراحی شده مجموعه‌ای از انتخاب‌ها و گزینش‌هاست که تلاش می‌شود در تقابل میان محدودیت‌ها از یک‌سو و امکانات موجود از سوی دیگر، برای دستیابی به اهداف، مطلوب‌ترین گزینه با کمترین هزینه و بیشترین منافع گزینش شود. زیرا یک راهبرد امنیتی، اهداف مشخصی را پی‌جویی می‌کند و ناظر به محدودیت‌ها، موانع، امکانات و مقدرات است.

سؤال اصلی در این بحث این است که «راهبردهای امنیتی سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر قوانین اسلامی کدام است؟»

این پرسش، سؤال‌های فرعی زیر را نیز در برمی‌گیرد:

۱. مبانی نظری و مفاهیم اصلی راهبردهای امنیتی سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

۲. ابعاد نظری و عملی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۳. راهبردهای امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

فرضیه اصلی این بحث در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش عبارت است از:

«راهبردهای امنیتی سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران با بهره‌گیری از قوانین اسلامی و سیره رسالت و امامت و با توجه به الزامات ملی و مسئولیت‌های فرامرزی نظام اسلامی، مشتمل بر دو بعد مکمل و فرایندی مصونیت‌بخشی هویتی و مصون‌سازی تمدنی است.»

مصونیت‌بخشی هویتی، به مفهوم حفظ، دفاع و صیانت از هویت و موجودیت نظام اسلامی مشتمل بر راهبردهای سه‌گانه و متعاقب استقلال‌محوری و نفی سلطه، بازدارندگی و مصلحت‌سنجی، جهاد دفاعی و مقابله به مثل است.

و مصون‌سازی تمدنی، به مفهوم حفظ، دفاع و صیانت از فرایند گسترش تمدن اسلامی مشتمل بر راهبردهای سه‌گانه و متعاقب دعوت و صدور فرهنگ

انقلاب اسلامی، قوام‌بخشی به استمرار استکبارزدایی و هموارسازی تشکیل است واحد جهانی است.

اگر جوهره راهبردپردازی، رسیدن به اهداف باشد و اهداف نیز شامل اهداف توسعه و امنیت (به مصداق آیات قرآن و احادیث) باشد، آنگاه می‌توان نائل شدن به اهداف را در دو زیرراهبرد توسعه و امنیت با اهداف توسعه، آبادانی و تکامل، و از سوی دیگر، بقا، حفظ و امنیت تصور کرد. از این‌رو، در تعیین راهبرد امنیتی در سیاست خارجی اسلام و جمهوری اسلامی ایران بایست به متغیرها و مؤلفه‌های زیر توجه کرد:

۱. اولویت‌ها، اهداف و منافع امنیتی نظام (حوزه بایدها) که خود متأثر از راهبرد کلان نظام است.

۲. محیط امنیتی در حال وقوع (حوزه هست‌ها) و به‌طور مشخص واقعیات در حال وقوع و پیش‌رو که قابل پیش‌بینی و آینده‌نگری هستند. در مقابل راهبردهای امنیتی مصونیت‌بخشی هویتی و مصون‌سازی تمدنی، فرضیه‌های رقیب عبارتند از:

۱. راهبردهای امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر فقدان دغدغه‌های جهانی و عمل در چارچوب مرزهای جغرافیایی و تأمین منافع آن است.

۲. راهبردهای امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران براساس توجه انحصاری به مسئولیت‌های فرامرزی نظام اسلامی و بدون توجه به الزامات ملی فراهم می‌شود.

هدف و غایت اساسی که درصدد دستیابی به آن هستیم، ارائه و کمک به ترسیم یک الگوی امنیتی در سیاست خارجی مبتنی بر راهبردهای امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر قوانین اسلامی در راستای نظریه‌سازی علمی مبتنی بر واقعیات به‌منظور تبیین رویکرد بایسته نظام حکومتی و مبتنی بر اسلام و ارائه راهبرد امنیتی شایسته نظام جمهوری اسلامی ایران به‌منظور فرهنگ‌سازی و تصمیم‌سازی است.

از این‌رو، با توجه به وجود ابهام در به‌کارگیری استراتژی‌های متعدد امنیتی موجود در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ضرورت طراحی الگوی امنیتی بایسته، بر پایه آرمان‌ها و اهداف موجد انقلاب اسلامی، در حفظ، بسط و توسعه نظام و تمدن اسلامی مبتنی بر متون اسلامی، بهره‌گیری از آن در هدایت اقدامات برای دستیابی به اهداف سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران و در جهت ایفای مسئولیت‌های ملی و مسئولیت‌های فرامرزی نظام اسلامی مشهود است.

همان‌گونه که اهداف، افق پیش‌رو و پذیرش نقش‌های مختلف ملی و بین‌المللی در طراحی راهبردهای امنیتی تأثیر مستقیمی ایفا می‌کنند، انحصار مسئولیت‌های دولت اسلامی در چارچوب مرزهای ملی یا تنظیم سیاست‌ها مطابق با خواست قدرت‌های بزرگ، نبود باور به رویکرد تمدن‌سازی و مهندسی جهانی مبتنی بر اسلام، اعتقاد به نبود امکان رشد و توسعه و برخورداری از امنیت بدون جلب موافقت قدرت‌های جهانی و حتی برخلاف منافع جهانی‌سازی قدرت‌های جهانی، نقض راهبردهای مصونیت‌بخشی هویتی و مصون‌سازی تمدنی هستند.

روش تحقیق با بهره‌گیری از نقاط قوت چارچوب نظری نظریه سازه‌نگاری در روابط بین‌الملل؛ به‌ویژه نظریه طرح‌شده از طرف الکساندر ونت تبیین خواهد شد.

امید است این مبحث گامی به‌سوی طرح بهتر و بیشتر موضوع در محافل علمی و تصمیم‌گیری حوزه سیاست خارجی و همچنین انطباق بیشتر احکام نورانی اسلام در جهت‌گیری‌های امنیتی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران شود.